

Sportszülők

Utánpótlás életkorú, csapatsportoló fiatalok szüleinek
jellegzetességei a sportpszichológia szemszögéből,
gyermekük életkora tükrében

Doktori tézisek

Kovács Krisztina

Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem
Sporttudományok Doktori Iskola

MAGYAR TESTNEVELÉSI
ÉS SPORTTUDOMÁNYI
EGYETEM
BUDAPEST

Témavezető: Fodorné Dr. Földi Rita egyetemi docens, PhD
Társ-témavezető: Dr. Géczi Gábor egyetemi tanár, PhD

Hivatalos bírálók: Dr. Fülöp Márta egyetemi tanár, DSc
Dr. Ökrös Csaba egyetemi docens, PhD

Budapest
2023

Bevezetés

A szervezett sportolás számtalan pozitív hatást gyakorol az utánpótlás korosztályra (Gould és Carson, 2010, Holt és Knight, 2015, Ream és Rumberger, 2008). Kutatások kiemelik, hogy a szülők szerepe jelentős abban, hogy a fiatalok elköteleződjenek a rendszeres sportolás mellett, valamint kialakítsák az ehhez szükséges pozitív légkört (Babkes és Weiss, 1999, Sukys és mtsai, 2014, Yang, Telama és Laakso, 1996). Az eredmények rámutatnak arra is, hogy a szülői viselkedés bizonyos formái hatással lehetnek a gyermekük sportéletére, mindezen szülői viselkedés és működés ellenben annyira összetett, hogy további vizsgálatok szükségesek ennek mélyebb megértéséhez.

A szülői részvétel és bevonódás olyan magatartásformák gyűjteménye, amelyek közvetlenül vagy közvetve hatnak a gyermekek fejlődésére és teljesítményére, és amelynek kognitív, viselkedéses és személyes aspektusai egyaránt lehetnek (Grolnick és Slowiaczek, 1994) – egy olyan többdimenziós konstruktum, amely tartalmazza a szülőnek a gyermeke aktivitásához kapcsolódó gondolatait és érzéseit, valamint támogató vagy elváró (szülői nyomás) viselkedés formájában is megjelenhet (Leff és Hoyle, 1995). Korai vizsgálatok U-alakú kapcsolatot találtak a fiatal sportolók által megélt stressz és a szülői bevonódás mértéke között, valamint fordított U-alakú kapcsolat mutatkozott a sportban megélt öröm szintje és a bevonódás mértéke között (Power és Woolger, 1994; Stein, Raedeke, és Glenn, 1999), azaz a szülői részvétel minősége hatással lehet a fiatal sportoló sportban megélt élményeire. Eklund és Gould (2007) szerint a fiataloknál kevésbé a vereség ténye vagy a kudarc élménye okozza a problémát, hanem annak a következményei, ahogyan mindezt a környezetük értelmezi. Lee és MacLean (1997) a szülői részvétel négy típusát különítették el annak mértéke és jellege szerint: direkt, kontrolláló viselkedés; szülői nyomásgyakorlás; aktív bevonódás; dicsérő és támogató viselkedés. A megfelelő mértékű szülői támogatásnak olyan pozitív hozadéka lehetnek, mint a gyermek sportban megélt öröme, autonóm törekvése, hosszú távú elkötelezettsége és hatékony önészlelése (Danioni, Barni és Rosnati, 2017; Torregrosa és mtsai, 2007).

A sportolókra és a környezetükre ható stressz vizsgálata gyakori témaként jelenik meg a sportpszichológiában, melynek mértéke és típusa eltérést mutathat a versenyzők szintjétől és korosztályától függően (Côté és Hay, 2002, Balyi, Higgs és Way 2013, Wylleman és Lavalee, 2004). A sportoló gyermekek szüleire másfajta stresszorok hatnak, mint a nem sportoló gyermekek szüleire, többek között a nagyobb időnyomás (Sutcliffe, Kelly és Vella, 2021), a sport-tanulás egyensúlyának biztosítása (Tessitore és mtsai., 2021), a deszelekció (Lyons és mtsai, 1998, Neely és mtsai, 2017), vagy a félelem az egydimenziós sportolói jövőképpel kapcsolatban (Harwood, Drew és Knight, 2010). A szülők által megélt élmény és a szerzett tapasztalataik eltérhetnek, attól

függően, hogy gyermekük milyen szinten gyakorolja sportágát (Hurley, Swann, Allen és Vella, 2020), illetve a gyermek életkorától függően is változhatnak a sportolóra és a környezetére ható stresszorok típusa (Harwood, Drew, és Knight, 2010). A specializáció korszakában egy futballakadémia játékosainak szüleire ható stresszorokat (Harwood, Drew, és Knight, 2010) a következő csoportokba osztották: az akadémia folyamatai és a kommunikációjuk minősége; mérkőzésekhez kapcsolódó stresszorok; sport és család közötti szerepkonfliktusok; iskolához és más képzésekhez kötődő problémák. A befektetés szakaszában specializációnál említett szülőket érintő stresszforrások nem tűnnek el, Harwood és Knight (2009) három csoportot különített el, amelyek közül a leggyakoribbak a szervezeti befolyások és problémák (logisztikai nehézségek és anyagi támogatás, egyesülettel való konfliktusok), a versenyek okozta nehézségek (kudarckezelés, többi szülő viselkedése), továbbá a gyermek fejlődéséhez kapcsolódó problémák (az iskolával való kapcsolattartás, sport utáni élet). szerint nagyobb időnyomást élnek meg azok a szülők, akiknek gyermeke sportol. A sportszocializáció során a szülőkre nehezedő felelősség az idő előrehaladtával egyre jobban felerősödik, ugyanakkor ezzel együtt megjelenik egyfajta bizonytalanság és félelem is bennük arra vonatkozóan, hogy viselkedésükkel ne hogy negatív benyomást keltsenek a sportakadémián, amivel árthatnak gyermeküknek (Clarke és Harwood, 2014).

Célkitűzések:

A vizsgálatunk végső célja annak meghatározása, hogy a szakirodalomban felmerült és az általam vélt változók vajon előrejelzik-e a szülők által megélt stressz és a szülői bevonódás mértékét gyermekük sportágában.

Elsőként arra kerestük a választ, hogy mennyire tekinthető megbízható és érvényes mérőeszközöknek a 1) *Szülői Autonómatámogatás Kérdőív* (PASSES - Hagger és mtsai, 2007) és a 2) *Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív* (PISQ - Lee és MacLean, 1997) hazai mintán, illetve mennyire felel meg a pszichometriai kritériumoknak a 3) saját kialakítású *Szülői Stresszorok a Sportban Skála*.

4) Ehhez első lépésben a teljes mintán megvizsgáltuk, hogy a szakirodalom (a szülő és a sportoló gyermek neme, a szülő esetleges sportkarrierje, a fiatal sportoló életkori csoportja Côté és Hay modellje szerint), és az általunk meghatározott változók (a gyermek esetleges sportsérülése, a szülő családi állapota, iskolai végzettsége és a gyermekek száma) milyen összefüggésben állnak a *szülői bevonódás* mértékével és a *szülő által megélt stresszorok* mértékével. Arra is kerestük a választ, hogy a szülői bevonódás, illetve az általuk megélt, a gyermekük sportéletével kapcsolatba hozható szorongás milyen kapcsolatban áll a perfekcionizmusukkal és az autonómiát támogató viselkedésükkel.

Vizsgálatok

A disszertáció következő részében azokat a vizsgálatokat ismertetjük, amelyek a sportszülőség témaköréhez kapcsolódnak. A kutatások sorrendje egymásra épül, három külön mintát tartalmaznak.

Első vizsgálat: Szülői Autonómiatámogatás Kérdőív (Hagger és mtsai, 2007) hazai adaptációja

Módszer

Az adatfelvétel 2018 szeptembere és decembere között zajlott egyetemi (Testnevelési Egyetem) hallgatók közreműködésével, különböző egyetemi kurzusok keretében, kényelmi mintavételi eljárással. A kutatást akárcsak a kérdőív jogtulajdonosa, a Testnevelési Egyetem Kutatásetikai Bizottsága is jóváhagyta, az engedély száma: TE-KEB/No04/2018.

Vizsgálati személyek

A kérdőívet 429 sportoló töltötte ki (196 férfi és 233 nő), átlagéletkoruk 18,38 év (SD= 4,04). A vizsgálatban való részvétel feltétele volt, hogy a kitöltők egy egyesület keretein belül, igazolt versenyzőként, rendszeresen részt vegyenek versenyeken. A kitöltők között 128 karatéka, 119 labdarúgó, 31 kézilabdázó, 52 egyéb csapatsportot (4 sportág: kosárlabda, jégkorong, vízilabda és röplabda) és 99 egyéb egyéni (20 sportág, például szertorna, atlétika, birkózás, úszás...) sportágot gyakorló sportoló volt.

Mérőeszközök

Szülői Autonómiatámogatás Kérdőív A 12 itemes kérdőív (PASSES – Hagger és mtsai, 2007) célja, hogy felmérje, milyen mértékű autonómiatámogató viselkedést észlel a sportoló a szülei felől. A kérdésekre a kitöltők hétfokú Likert-skálán adják meg a választ (1=Egyáltalán nem értek egyet; 4=Semleges; 7=Teljesen egyetértek), a magasabb pontértékek az észlelt autonómiatámogatás magasabb szintjét jelzik.

Feladat- és Énorientáció a Sportban Kérdőív A 13 itemes kérdőív (TEOSQ – Soós és mtsai, 2004) két alskálát tartalmaz: Feladatorientáció (elsajátítási célok; *Cronbach- α* =0,67) és Énorientáció (viszonyítási célok; *Cronbach- α* =0,87,). A kitöltők ötfokozatú Likert-skálán jelölhették a válaszukat.

Kötődési Stílus Kérdőív A kérdőív (ASQ-H – Hámori és mtsai, 2016) Biztonság a kapcsolatokban (10 tétel) alskálája került felhasználásra, az itemeknél hatfokozatú Likert-skálán lehet bejelölni a választ.

Eredmények

Megerősítő faktoranalízis

A kérdőív faktorstruktúráját megerősítő faktorelemzés (CFA) végrehajtásával ellenőriztük, a változók normalitásának sérülése miatt a maximum likelihood-becslés robosztus változatát alkalmaztuk. A faktorelemzés során a teljes mintára nézve elfogadható illeszkedést kaptunk ($\chi^2/df = 5,53$, $p < 0,001$; $CFI = 0,93$; $TLI = 0,91$; $RMSEA = 0,10$; $SRMR=0,04$), és az eredmények megerősítették, hogy az elméleti modellnek megfelelően a magyar mintán is egy faktorba rendeződik.

Belső konzisztencia

A kérdőív belső megbízhatósága megfelelőnek bizonyult, tételei magas belső konzisztenciát mutatnak ($Cronbach-\alpha = 0,95$, Inter-item korreláció maximuma = 0,74). A skála normalitásai ferdeség és csúcsosság próbák alapján közel normális eloszlást mutatnak, az adatok elemzéséhez használt statisztikai próbák ennek figyelembevételével kerültek kiválasztásra.

Teszt–reteszt reliabilitás

A kérdőíveket kéthetes eltéréssel töltötte ki a résztvevők egy kisebb, felkeresett csoportja ($N = 83$, 52 férfi, 31 nő, átlagéletkor = 16,30, $SD = 1,79$). A két kitöltés között pozitív erős kapcsolatot találtunk ($r(84) = 0,861$, $p < ,001$).

Érvényesség – Konvergens validitás

A PASSES-H szignifikáns, pozitív irányú, közepes erősségű kapcsolatot mutatott a Biztonság a kapcsolatokban alskálával ($r(193) = 0,436$ $p < ,001$ 95%CI [0,314 – 0,543]) és statisztikailag szignifikáns, de értékében elhanyagolható kapcsolat jelentkezett a Feladatorientációval ($r(194)=0,188$ $p < ,001$ 95%CI [0,047 – 0,322]). Nem találtunk kapcsolatot az autonómiatámogatás mértéke és az énoorientáció között.

Következtetések

Kutatásunk célja, hogy az észlelt szülői autonómiatámogatást mérő kérdőívet hazai sportkörnyezetben adaptáljuk. Vizsgálatunk során a megerősítő faktoranalízis alapján megfelelő illeszkedési mutatókat kaptunk az egyfaktoros modellen, valamint a kérdőív magas belső megbízhatósága igazolja a kutatási célokra való alkalmazhatóságát. A korábbi kutatási eredményeknek és hipotéziseinknek megfelelően az észlelt autonómiatámogatás kapcsolatba hozható mind az elsajátítási célokkal, mind a Kötődési stílus kérdőív Biztonság a kapcsolatokban alskálájával.

Második vizsgálat - Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív (Lee és MacLean, 1997) hazai adaptációja

Módszer

Az adatfelvétel 2019 áprilisa és júniusa között zajlott egyetemi (Testnevelési Egyetem) hallgatók közreműködésével, különböző egyetemi kurzusok keretében, kényelmi mintavételi eljárással. A kutatást akárcsak a kérdőív jogtulajdonosa, a Testnevelési Egyetem Kutatásetikai Bizottsága is jóváhagyta, az engedély száma: TE-KEB/No04/2019.

Vizsgálati személyek

A vizsgálatban olyan fiatal sportolók vehettek részt, akik egy egyesület keretein belül, igazolt versenyzőként, rendszeresen vettek részt versenyeken. A kérdőívet 471 utánpótlás korosztályú versenyző töltötte ki (42,7% fiú, 56,3% lány, $Min = 13$ év, $Max = 21$ év; $M = 16,76$ év; $SD = 2,79$ év), akik átlagosan heti 9,78 ($SD = 6,06$) órát töltenek el edzéssel, valamint átlagosan 7,04 ($SD = 3,45$) éve gyakorolják jelenlegi sportágukat. A résztvevők 39,1%-a egyéni sportágot gyakorol, 60,9%-a csapatban sportol; 16,4%-uk nemzetközi, 59,6%-uk országos szinten versenyez, 21%-uk helyi versenyeken vesz részt, míg 3%-uk volt inaktív a kitöltés pillanatában.

Mérőeszközök

A *Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív* A 20 ítemes kérdőív (Parental Involvement in Sport Questionnaire; PISQ; Lee és MacLean, 1997) célja, hogy felmérje a szülői bevonódás sajátosságait sportkörnyezetben. Az eredeti kérdőív négy alszála: Direkt, kontrolláló (DK) viselkedés; Szülői nyomásgyakorlás (NY); Aktív bevonódás (AB); valamint Dicséret és támogatás (DT). Az eredeti kérdőív az úszás sportágához köthető itemeket tartalmaz, így nemzetközi példákra megfelelően (Danioni és Barni, 2017; Giannitsopoulou, Kosmidou és Zisi, 2010; Marsh és mtsai, 2015), a mérőeszköz hazai adaptációja során, a sportágra specifikus kifejezéseket általánosítottuk és az úszás sportág terminusait az általános „sport” kifejezéssel helyettesítettük („A szüleid mérgesek rád, ha úgy gondolják, hogy nem megy úgy az úszás, ahogy szerintük kellene?” helyett „A szüleid mérgesek rád, ha úgy gondolják, hogy nem megy úgy a sportolás, ahogy szerintük kellene?”). A válaszokat egy ötfokú Likert-típusú skálán lehetett bejelölni (1 = soha; 5 = mindig), a skálakon elért magasabb pontértékek az adott szülői viselkedés erősebb jelenlétét jelzik.

Szülői Autonómiatámogatás Kérdőív – ismertetését lásd korábban

Eredmények

Feltáró faktoranalízis

Mivel a *Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív* szerkezete, faktorstruktúrája a nemzetközi mintákon eltérő (Bois, Lalanne és Delforge, 2009; Lazopoulou, 2006, id.: Giannitsopoulou és mtsai, 2010; Torregrosa és mtsai, 2005; Wuerth, Lee és Alfermann, 2004), ezért vizsgálatunkat feltáró

faktoranalízissel kezdtük (maximum likelihood-módszer varimax rotációval). A végső modellben a KMO értéke 0,82, a Bartlett-féle szfericitásteszt eredménye pedig $\chi^2(91) = 2356,1; p <,001$. A végső modell egy négy faktorból álló megoldást adott, a tételék (14 item) számottevő keresztöltése nélkül, a teljes variancia 54,2%-át magyarázva. A kapott faktorok a végső modellben a tartalmuk tekintetében megfeleltek a Lee és MacLean (2004) által meghatározott alskáláknak (DT; NY; DK; AB), amivel az eredményeinket a faktorsúlyok és a keresztöltések alapján vetettük össze (Costello és Osborne, 2005), ugyanakkor az eredeti kérdőívtől eltérően a faktorokhoz más tételék tartoztak.

Belső konzisztencia vizsgálata

A 14 tételre redukált PISQ-H kérdőív alskálái megbízhatónak bizonyultak (*Cronbach- α* = 0,64–0,84), eloszlása közel normális eloszlást mutat, az adatok elemzésének céljából alkalmazott statisztikai próbák ennek figyelembevételével kerültek kiválasztásra.

Teszt-reteszt reliabilitás

A kérdőíveket kéthetes eltéréssel töltötte ki a résztvevők 69 fős csoportja. (*n_{fű}* = 35 és *n_{lány}* = 24, *M_{age}*: 16,61 év; *SD* = 1,67 év; *Min* = 11 év, *Max* = 21 év). A Pearson-féle korrelációs elemzés eredményei alapján szignifikáns, pozitív irányú, erős kapcsolatot találtunk a két kitöltés között, mind a négy alskála esetében (DT *r*(67) = 0,823; *p* < 0,001; NY *r*(67) = 0,807; *p* < 0,001; DK *r*(67) = 0,934; *p* < 0,001, AB *r*(67) = 0,944; *p* < 0,001).

Érvényesség – Konvergens validitás

A konvergens validitás ellenőrzéséhez Pearson-féle korrelációs vizsgálattal elemeztük a PISQ-H alskálái és az észlelt szülői autonómiatámogatás közötti kapcsolatot. Az autonómiatámogatás mértéke szignifikáns, pozitív irányú és közepes erősségű kapcsolatot mutatott a DT alskálával (*r*(337) = 0,56; *p* < 0,001), valamint szignifikáns, pozitív irányú, gyenge erősségű a DK alskálával (*r*(337) = 0,30; *p* < 0,001). Nem találtunk szignifikáns kapcsolatot a NY és az autonómiatámogatás között (*r*(337) = 0,04; *p* = 0,422), valamint szignifikáns, pozitív irányú, de értékében elhanyagolható kapcsolat mutatkozott az AB alskálával (*r*(337) = 0,11; *p* = 0,041).

Következtetések

Kutatásunk célja a Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív (PISQ; Lee és MacLean, 1997) hazai adaptációja és pszichometriai elemzése volt, sportolói mintán. A kérdőív nemzetközileg széleskörűen alkalmazott, a kutatási eredmények alapján pedig megbízható mérőeszköznek bizonyult, ugyanakkor országonként eltérő itemszámmal és faktorszámmal rendelkezik (Bois, 2009; Lazopoulou, 2006, id.: Giannitsopoulou és mtsai, 2010; Torregrosa és mtsai, 2007; Wuerth és mtsai, 2004), ahogy a magyar verzió is különbözik az eredetitől.

Harmadik vizsgálat - Szülői Stresszorok a Sportban Skála kialakítása

Módszer

Eljárás

Az adatfelvétel 2018.12.–2019.05. között zajlott, kényelmi mintavételi eljárással: a kutatók közvetlen vagy közvetett módon elért sportegyesületek, szövetségek, szakképzett edzők segítségével jutottak el a vizsgálati személyekhez. A kutatást a Testnevelési Egyetem Kutatásetikai Bizottsága jóváhagyta, az engedély száma: TE-KEB/No01/2019.

Vizsgálati személyek

A vizsgálatba kerülés feltétele az volt, hogy a kitöltők gyermeke sportszervezet keretein belül, leigazolt versenyzőként, csapatban sportoljon. A kitöltés minden esetben a legidősebb versenysportot űző gyermekre vonatkozott, abban az esetben, ha a családban több sportoló gyermek is volt. A vizsgálatban 1260 szülő vett részt, 399 férfi és 861 nő ($M_{age} = 43,54$, $SD = 5,10$; $Min = 27$ év, $Max = 74$ év). A résztvevők 9,3%-a vallotta magát egyedülálló szülőnek, a minta maradék része házas vagy élettársi kapcsolatban él. Iskolai végzettségük alapján általános iskolai végzettséggel 1,1%-a, középfokú végzettséggel 44,2%, felsőfokú végzettséggel 52,3%-a rendelkezett, a posztgraduális képzést a résztvevők 2,4%-a végezte el. A résztvevők 45,3%-a sportolt versenyszerűen a kitöltés pillanatában.

A kitöltők 71,9%-ban fiú és 28,1%-ban lány (gyermekek átlagéletkora 12,88 év; $SD = 2,89$; $Min = 5$ év, $Max = 21$ év) sportoló gyermekükkel kapcsolatban töltötték ki a kérdőívet. A fiatal sportolók közül legtöbben a kézilabda sportágát űzik (50,2%), ezt követi a futball (34,8%), a kosárlabda (7,5%), a vízilabda (3,4%), a jégkorong (2,9%) és a röplabda (1%). Az életkori kategóriák alapján a gyermekek 31,4%-a a mintavételezés időszakában, a specializációban 50%, míg a befektetés korszakában 18,6% van. Hetente átlagosan 7,53 órát töltenek edzéssel ($SD = 3,46$), a mintavételezés időszakában 5,9 ($SD = 3,3$), a specializációban 7,69 ($SD = 2,7$), míg a befektetés időszakában 9,86 óra ($SD = 4,1$) az átlagos heti edzéssel töltött óraszám. A gyerekek 82,5%-nak van testvére, 50,6%-nak egy, 26,6%-nak kettő, 3,8%-nak három, 1,5%-nak négy vagy annál több testvérrel rendelkezik, míg a gyerekek 17,5%-a egyke. A fiatal sportolók 42,1%-a túlesett már sportsérülésen, és 5%-uk már műtéten is átesett ennek következtében.

Mérőeszközök

Szociodemográfiai és sportolással kapcsolatos kérdések A szociodemográfiai és sportolással kapcsolatos adatok körében rögzítésre került a sportoló neme és életkora, továbbá az alapadatok között a sportággal és sportolással kapcsolatos háttér-információkat is jegyeztük (sportág megnevezése, edzés heti óraszám, az adott sportágban eltöltött évek száma és a versenyzés szintje).

Sportverseny Pillanatnyi Szorongás Skála (Competitive State Anxiety Inventory - 2) A CSAI-2 egy 27 ítemes kérdőív (Martens és mtsai, 1990, Sipos, Bejek és Kudar, 1999) három alskálája a következő: a versenyzéssel kapcsolatos kognitív szorongásállapot; a versenyzéssel kapcsolatos szomatikus szorongásállapot; a versenyzéssel kapcsolatos önbizalom. Mind a kérdőív itemei, mind az instrukció átfogalmazásra kerültek a célcsoportnak megfelelően, a mérkőzés kontextusába helyezve (például „Ideges vagyok.” helyett „Ideges vagyok gyermekem mérkőzése miatt.”). A kérdőív skáláinak megbízhatósága megfelelő (Kognitív szorongás Cronbach- α = 0,77, Szomatikus szorongás Cronbach- α = 0,83; Önbizalom Cronbach- α = 0,78).

Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív (PISQ) A kérdőív (Parental Involvement in Sport Questionnaire - Lee és McLean, 1997; Kovács és mtsai, 2020b) két alskáláját (NY és DK) használtunk fel a vizsgálatunk során. A kérdőív itemei átfogalmazásra kerültek: a gyermek észlelt nézőpontja helyett ezúttal a szülő által észlelt viselkedés került a kérdés központjába (például „A szüleid nyomást gyakorolnak rád a sporttal kapcsolatban?” helyett „Nyomást gyakorolok gyermekemre a sporttal kapcsolatban. A kérdőív skáláinak belső megbízhatósága megfelelőnek bizonyult (DK Cronbach- α = 0,88; NY Cronbach- α = 0,74).

Szülői Stresszorok a Sportban Skála összeállítása A szülői stresszorok a sportban olyan, sporttal kapcsolatos fizikai, pszichológiai és szociális hatások és tényezők összessége, amely valós vagy észlelt követelmények elé állítja a szülők megküzdési potenciálját, és hatással van a szülői viselkedésformákra. Célunk, egy olyan kérdőív kialakítása volt, amely azonosítja a csapatsportot űző gyermekek szülei által megélt, de nem a káros vagy a túlzottan bevonódó szülői részvételtől fakadó stresszorokat. A korábbi kutatások eredményeit felhasználva négy, a szülők gyermekük sportéletéhez kapcsolódó félelmeit leíró fő területet azonosítottunk.

Eredmények

Feltáró faktoranalízis

A feltáró faktoranalízis (maximum likelihood-módszer varimax rotációval) során négyfaktoros megoldást kaptunk (Deszelekció, Egyesülethez kapcsolódó stresszorok, Visszajelzések, Iskolához kapcsolódó stresszorok), amely a teljes variancia 65,7%-át magyarázta. A végső modellben a KMO érték 0,756, a Bartlett-féle szfericitásteszt: $\chi^2(55) = 3687,677$ $p < ,001$.

Az első faktor a *Deszelekció* nevet kapta, amely a szülők azon félelmeire utal, hogy a gyermekük nem jut megfelelő játékidőhöz a mérkőzéseken, nem teljesít megfelelően azokon, vagy elutasítják őt a csapatból – azaz a gyermekükre vonatkozó teljesítményelvárások és ezek negatív következményeitől való aggodalom jelenik meg. A második faktor a *Visszajelzések* nevet kapta, amely a gyermekekről a szülők irányába érkező visszajelzések minőségéről és mennyiségéről szól, arról, mennyire informálja őket a klub gyermekük fejlődéséről, míg a harmadik faktornak az *Egyesülethez kapcsolódó stresszorok* elnevezést adtuk, amely a szülő–egyesület kapcsolat

hatékonyságáról adhat pontos visszajelzést. Arra mutat rá, hogy milyen elvárásokat fogalmaz meg a klub a gyermek és a szülők felé, valamint milyen a kommunikációjuk minősége. Végül a negyedik faktor elnevezése az *Iskolához kapcsolódó stresszorok* lett, amely a szülők két alapvető félelmét foglalja magába: egyrészt a versenysport negatív hatással lesz gyermekük iskolai teljesítményére és működésére, másrészt tartanak attól, hogy konfliktusba kerülhetnek gyermekük klubjával az iskolai elfoglaltságok miatt.

A négy faktor belső konzisztenciája megfelelőnek bizonyult (*Cronbach- α* = 0,75-0,98). Mivel a faktorok mind azokra a stresszorokra reflektálnak, amelyeket a szülők élhetnek át gyermekük sportszocializációja során, a kérdőív összpontszáma is értelmezhető, amely belső konzisztenciája szintén megfelelőnek bizonyult (*Cronbach- α* = 0,84).

1.1.1.1 Megerősítő faktoranalízis

Vizsgálatunk következő részében a kapott faktorstruktúrát elemeztük tovább megerősítő faktoranalízis segítségével. A 11 tételből kialakítottunk egy négy látens változót tartalmazó modellt, majd megnéztük a teljes minta illeszkedésmutatóit. A teljes mintára nézve elfogadható illeszkedést kaptunk ($\chi^2/df = 4,61$; *TLI* = 0,95; *CFI* = 0,96; *RMSEA* = 0,075; *SRMR* = 0,055).

1.1.1.2 Érvényesség – konvergens validitás

A konvergens validitás vizsgálatához Pearson-féle korrelációs vizsgálattal elemeztük a PSSS alszkálái, valamint a CSAI-2 és PISQ alszkálái közötti kapcsolatot. A *Deszelekcio* faktor szignifikáns pozitív közepes kapcsolatot a CSAI-2 *Kognitív szorongásállapot* alszkálájával, pozitív gyenge kapcsolatot a CSAI-2 *Szomatikus szorongásállapot* alszkálájával és a két PISQ alszkálával mutatott; valamint szignifikáns, negatív közepes kapcsolatot a CSAI-2 versennyel kapcsolatos *Önbizalom* alszkálával. Az *Egyesülethez kapcsolódó stresszorok* faktora szignifikáns pozitív gyenge kapcsolatot mutatott a CSAI-2 *Kognitív szorongásállapot* alszkálájával. A PISQ *DK* skálával negatív gyenge kapcsolatot találtunk. A PISQ *NY skála* és CSAI-2 *Szomatikus szorongásállapot* alszkálákkal szignifikáns, pozitív, de értékében elhanyagolható kapcsolatot mutatott. A *Visszajelzés* faktor szignifikáns, de értékében elhanyagolható kapcsolatot mutatott a mért változókkal, míg az *Iskolához kapcsolódó stresszorok* faktor szignifikáns, de értékében elhanyagolható kapcsolatot mutatott a CSAI-2 alszkáláival. A *Szülői stresszorok* összesített skála szignifikáns kapcsolatot mutatott a CSAI-2, valamint a PISQ alszkáláival.

Következtetések

PSSS megbízható mérőeszköznek bizonyult, megfelelő pszichometriai mutatókkal rendelkezik. Az új skála tovább gazdagíthatja az alkalmazott sportpszichológia gyakorlati szegmensét, segítheti az utánpótlássport területén dolgozó szakemberek munkáját, és hozzájárul a sportháromszög dinamikájának hatékonyabb megértéséhez.

Negyedik vizsgálat – A szülői bevonódás és a szülőkre ható stresszorok előrejelzése és összefüggései

Módszer

Minta

A jelen vizsgálat felvétele az PSTSS kérdőív kialakításával egyidőben történt (lásd harmadik vizsgálat), így a minta jellemzésétől ebben a fejezetben eltekintünk.

Felhasznált kérdőívek

Szülői Autonómiatámogatás Kérdőív (PASSES-H) – ismertetését lásd korábban

Szülői Stresszorok a Sportban Skála A 11 ítemes kérdőív négy alskálával bír (Kovács és mtsa, 2021) – Deszelekció, Egyesülethez kapcsolódó stresszorok, Visszajelzések, Iskolához kapcsolódó stresszorok –, valamint az alskálák összeadásával összpontszámot is kaptunk, amellyel a szülők adott pillanatban megélt, gyermeke sportéletéhez kapcsolódott szorongásának mértékét jellemeztük. A kitöltők egy ötfokú Likert-skálán jelölhették be a válaszukat. A kérdőív megbízhatósága megfelelő (Deszelekció *Cronbach- α* = 0,81; Egyesülethez kapcsolódó stresszorok *Cronbach- α* = 0,75; Iskolához kapcsolódó stresszorok *Cronbach- α* = 0,82; Visszajelzések *Cronbach- α* = 0,98).

Sportverseny Pillanatnyi Szorongás Skála (CSAI-2) – ismertetését lásd korábban

A Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív (PISQ-H) – ismertetését lásd korábban

Frost-féle Multidimenziós Perfekcionizmus Skála (FMPS) A perfekcionizmus vizsgálatára a Frost-féle skála (Multidimensional Perfection Scale, Frost és mtsai, 1990; Dobos és Pikó, 2017) három alskáláját és egy összevont skáláját használtuk fel. A *Hibák feletti aggodalom* (CM *Cronbach- α* = 0,84), ami a hibázás lehetőségére vonatkozó negatív reakciókra irányul. A *Személyes standardok* (PS *Cronbach- α* = 0,82), ami az önmagunkhoz kapcsolódó magas elvárásokat tartalmazza. A *Cselekedetekkel kapcsolatos kételyek* (*Cronbach- α* = 0,62) a teljesítmény minőségével kapcsolatos kételyeket tartalmazza, míg a *Szervezettség* (O *Cronbach- α* = 0,71) magában foglalja a pontosságra és az összeszedettségre való törekvést. A *Pozitív Erőfeszítés* skála két alskálát foglal magába (O és PS; *Cronbach- α* = 0,83), és a perfekcionizmus pozitív oldalát vetíti előre (Frost, Heimberg, Holt, Mattia, és Neubauer, 1993). A 27 kérdésre a választ szintén ötfokú skálán lehet jelölni (1=egyáltalán nem jellemző – 5=teljes mértékben jellemző rám).

Eredmények

A szülői részvétel típusainak összehasonlítása a mért változók alapján

A független mintás t-próba és az egyszempontos varianciaanalízis eredményei szerint az apák (DK: $t=7,16$, $p<,001$; NY: $t=3,51$, $p<,001$), a sportolói múlttal rendelkezők (DK: $t=5,19$, $p<,001$; NY: $t=4,55$, $p<,001$) szignifikánsan magasabb értéket értek el a DK és NY alskáláiban, mint az

anyák, valamint sportmúlttal nem rendelkezők. A mintavételezés időszakában alacsonyabb mértékű a DK ($F=5,98, p=,003$), mint a specializáció v befektetés időszakában. Az apák ($t=2,98, p=,003$), a lánygyermekkel ($t=-3,43, p<,001$) és sportmúlttal rendelkező szülők ($t=5,26, p<,001$) aktív részvétele (AB) magasabb, mint az anyák, fiúgyermekkel és sportmúlttal nem rendelkező szülők gyermekei. Továbbá az anyák ($t=-3,23, p<,001$), az egygyermekes szülők ($F=6,92, p<,001$), a mintavételezés éveiben ($F=6,54, p<,001$) többet dicsérnek (DT), mint az apák, fiúgyermekes, kettő vagy annál több gyermekkel rendelkező szülők a specializáció és befektetés éveiben. Nem találtunk szignifikáns eltérést a PISQ alszálaiban a sportsérülés, egyedülálló/Házass/élettársi kapcsolat összehasonlításakor, valamint az iskolai végzettség esetében.

A szülők gyermeke sportkarrierje során átélt stresszorok értékének összehasonlítása a mért változók alapján

A független mintás t-próba és az egyszempontos varianciaanalízis eredményei szerint a szülők gyermekük mintavételezés éveiben szignifikánsan kevesebb stresszt élnek meg ($F=12,89, p<,001$), kevésbé tartanak gyermekük deszelekciójától ($F=9,02, p<,001$), az akadémiával/egyesülettel való kommunikációjukat tekintve ritkábban kerülnek konfliktusba ($F=11,17, p<,001$), mint a befektetés vagy a specializáció időszakában. A sportsérülést már átélt sportolók szülei is nagyobb mértékű stresszt élnek meg ($t=5,04, p<,001$), jobban tartanak gyermekük deszelekciójától ($t=3,36, p<,001$), az egyesület felől érkező kommunikációval kapcsolatban több negatív élmény éri őket ($t=3,81, p<,001$), mint azok a szülők, akiknek gyermeke nem élt át sportsérülést. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők jobban tartanak attól, hogy gyermekük iskolai fejlődése nem lesz megfelelő ($t=-2,76, p=,006$), jobban tartanak az egyesület felől érkező visszajelzésektől ($t=-2,88, p=,004$), mint a középfokú végzettséggel rendelkező szülők. Nem találtunk szignifikáns eltérést a PSTS alszálaiban a szülők és gyermekük neme, a szülő esetleges sportkarrierje (volt/nem volt), családi állapota (egyedülálló/Házass/élettársi kapcsolat) összehasonlításakor, valamint a családban levő gyermekek száma között (egy/kettő/három vagy annál több).

A szülői bevonódás különböző formáinak, valamint a szülők gyermeke sportkarrierje során átélt stresszorok értékének előrejelzése

A szülői bevonódás különböző formáinak előrejelzését hierarchikus lineáris regressziós modellek segítségével végeztük. Első lépésben független változóként a fenti eredmények és a korábbi kutatások eredményei alapján a szülő neme (férfi/nő) és a sportoló gyermek neme (fiú/lány), valamint a fiatal sportoló életkori csoportja (mintavételezés/specializáció/befektetés) szerepelt. A második lépésben a szülő esetleges sportkarrierje (volt/nem volt), gyermekek száma (egy/kettő/három vagy annál több) szerepelt. Eredményeink alapján *Szülői nyomásgyakorlás* mindkét modellje statisztikailag szignifikáns volt (Modell 1. $F(4,1255) = 4.20, p =,002$; Modell 2.

$F(7,1252) = 4.33, p <,001$). A szülői nyomásgyakorlás varianciájának 1. modell 1.3%-át; míg a 2. modell 2.4 %-át magyarázta. A független változók közül csak a szülő neme és esetleges sportmúltja volt szignifikáns előrejelző. *Direkt kontrolláló viselkedés* mindkét modellje statisztikailag szignifikáns volt (Modell 1. $F(4,1255) = 17.305, p <,001$; Modell 2. $F(7,1252) = 11.959, p <,001$). A direkt kontrolláló viselkedés varianciájának 1. modell 5.2%-át; míg a 2. modell 6.3 %-át magyarázta. A független változók közül csak a szülő neme, a szülői sportmúlt, valamint a gyermek sportéletkori kategóriája volt szignifikáns előrejelző. Az *Aktív bevonódás* mindkét modellje statisztikailag szignifikáns volt (Modell 1. $F(4,1255) = 6.779, p <,001$; Modell 2. $F(7,1252) = 8.117, p <,001$). A szülői támogató viselkedés varianciájának 1. modell 2.1%-át; míg a 2. modell 4.3 %-át magyarázta. A független változók közül a szülő neme és a gyermek neme, szülő esetleges sportmúltja és gyermekei száma bizonyult szignifikáns előrejelzőnek. A *Dicséret és támogatás* mindkét modellje statisztikailag szignifikáns volt (Modell 1. $F(4,1255) = 6.484, p <,001$; Modell 2. $F(7,1252) = 4.935, p <,001$). A szülői támogató viselkedés varianciájának 1. modell 2%-át; míg a 2. modell 2.7 %-át magyarázta. A független változók közül a szülő neme, a gyermek sportéletkori kategóriája, valamint a gyermekek száma volt szignifikáns előrejelző.

A szülők gyermeke sportkarrierje során átélt stresszorok értékének előrejelzése

Korábbi kutatások a szülői stresszorok típusainak előrejelzésekor nagymértékben befolyásoló változókról nem számoltak be, a fenti eredmények alapján az alábbi független változók egyszerre kerültek a modellbe (Enter módszer): a szülő iskolai végzettségét (közép-, és felsőfokú végzettség), a gyermekük sportban való részvételének fejlődési szintjét (mintavételezés/specializáció/befektetés) és esetleges sportsérülését (volt/nem volt) határoztuk meg. Eredményeink alapján *Szülői stresszorok* modellje statisztikailag szignifikáns volt ($F(4,1236)=10,511, p<,001$). A *Szülői stresszorok* varianciájának a modell 3,3%-át magyarázta. A független változók közül a gyermek sportban való részvételének fejlődési szintje és az esetleges sportsérülése volt szignifikáns előrejelző. A *Deszelekcióna* utaló stresszorok ($F(4,1236)=5,261, p<,001$) varianciájának a modell 1,7%-át magyarázta. A független változók közül egyetlen sem bizonyult szignifikáns előrejelzőnek. Az *Egyesülethez kapcsolódó stresszorok* ($F(4,1236)=5,020, p =,001$) varianciájának a modell 1,6 %-át magyarázta a modell. A független változók közül a gyermek sportsérülésének kategóriája és a szülő iskolai végzettsége volt szignifikáns előrejelző. A *Visszajelzés* hiányosságaira utaló stresszorok ($F(4,1236)=9,991, p<,001$) varianciájának 3,1%-át magyarázta a modell. A független változók közül a szülő iskolai végzettsége és a gyermek esetleges sérülése volt szignifikáns előrejelző. Végül az *Iskolához kapcsolódó stresszorok* ($F(4,1236)=3,973, p=,003$) varianciájának az 1,3%-át magyarázta a modell. A független változók közül a gyermek sportban való részvételének fejlődési szintje és a szülő végzettsége bizonyult szignifikáns előrejelzőnek.

Kapcsolat a pszichológiai változók között

A pszichológiai változók között Pearson és parciális Pearson-féle korrelációt számoltunk, kontrollálva a változók közti kapcsolatot a szülők nemére és esetleges sportkarrierjére, a gyermek életkorára és esetleges sportsérülésére. A *Szülői stresszorok* valamint a *Deszelekció* pozitív irányú gyenge-közepes kapcsolatot mutattak a szülői bevonódás *DK* ($r=,20-,23$) és *NY* ($r=,26-,30$) alskáláival, a *Kognitív szorongásállapot* között ($r=,43-,55$), valamint a *Szomatikus szorongásállapottal* ($r=,26-,31$) és a *Hibák feletti aggodalommal* ($r=,21$). Negatív irányú kapcsolat található a két PSSS skála és az *Önbizalom* ($r=-,35 - -,42$), valamint az *autonómiatámogatás* mértéke ($r=-,21$) között. Az *Egyesülethez kapcsolódó stresszorok* pozitív irányú gyenge kapcsolatot mutatnak a *Kognitív szorongásállapottal* ($r=,25$), valamint negatív irányú gyenge kapcsolat található az *Önbizalom* ($r=-0,21$) között. Az *Iskolához kapcsolódó stresszorok* negatív irányú gyenge kapcsolatban állnak az *autonómiatámogatás* mértékével ($r=-0,22$). A szülői részvétel *DK* alskálája pozitív irányú gyenge kapcsolatban áll a *Kognitív szorongásállapot* alskáláival ($r=,27$). A *NY* alskála pozitív irányú gyenge kapcsolatban áll a *Kognitív* ($r=,32$) és *Szomatikus szorongásállapot* alskáláival ($r=,20$), valamint az *FMPS Személyes standardok* ($r=,21$) és *Hibák feletti aggodalom* alskáláival ($r=,26$). Az *AB* alskála pozitív irányú gyenge kapcsolatban áll az *autonómiatámogatás* mértékével ($r=,21$), míg a *DT* az *autonómiatámogatás* mértékével ($r=,23$) és az *Önbizalommal* ($r=,30$) hozható kapcsolatba.

Következtetések

Szülői részvétel

Vizsgálatunk arra a kérdésre kereste a választ, hogy mely változók mentén jelezhetők előre a szülői részvétel különböző formái. Feltételezéseinknek megfelelően az eredményeink szerint a szülői bevonódás modelljei szignifikánsak lettek, a szülői részvétel típusaira hatással lehet a szülő és a gyermek neme, a szülő esetleges sportmúltja, a gyermek sportban való részvételének fejlődési szintje, illetve a családban levő gyermekek száma.

Kutatásunkban eltérést találtunk a szülő neme és a gyermeke sportágába való bevonódásának fajtái között. A szülői nyomásgyakorlás, a kontrolláló viselkedés és az aktív részvétel esetében az apák viselkedése, míg a támogató részvételnél az anyai oldal bizonyult jelentősebbnek, amely háttérben a nemi szerepmegosztás állhat. Vizsgálatunkban a nemzetközi eredményektől eltérően (Amado és mtsai, 2015, Wuerth, Lee és Alfermann, 2004) az *AB*-ben, amely főként támogató viselkedésként szokott feltűnni, is az anyák helyett az apák tűntek ki. A PISQ kérdőív magyar változatában az *AI* két iteme olyan állításokat tartalmaz, amelyek rámutatnak a szülő aktív jelenlétére (szervezőként vagy segítőként) gyermeke sportegyesületében. Ez a szerepkör utalhat egyfajta kontrolláló viselkedésre is, mivel a legtöbb sportágban nem megszokott vagy támogatott az, hogy a szülőket

ilyen típusú feladatokkal látják el, azaz a sportág jellegzetességei hatással lehetnek arra, hogyan címkézzük az AB viselkedést. Ellenben eltérés lehet aközött, ahogy a szülő értékeli önmagát és viselkedését, és ahogy a sportoló észleli és kódolja a szülő reakcióit (Marsh és mtsai, 2015). Ez azt jelenti, hogy a szülő által pozitívnak ítélt működés lehet káros a gyermeke számára vagy éppen fordítva, egy kívülről negatívnak jellemzett viselkedés okozhat pozitív kimeneteket. Az aktív részvétel, ahogy a szülői bevonódás kontrolláló típusai (direkt kontrolláló viselkedés és nyomásgyakorlás) is, szignifikánsan nagyobb mértékű volt azoknál a szülőknél, akik sportolói múlttal rendelkeztek. Korábbi kutatások alátámasztották, hogy a szülők saját korábbi tapasztalataik befolyással lehetnek arra, milyen mértékben vonódnak be, mérkőzések alatti kommunikációs stílusukat meghatározhatja, hogy korábban volt-e tapasztalata az adott sportágban (Holt és mtsai., 2008), illetve sportolói oldalról is elfogadottabbak a szülők sportra vonatkozó visszajelzései akkor, ha az versenyzői múlttal bírt (Knight, Neely és Holt, 2011). Eredményeink alátámasztják a hipotézisünket, amely szerint a független változók közül a szülői sportmúlt előrejelezheti a kontrolláló szülői viselkedést. Mindezt alátámasztja Hellstedt (2005) azon elmélete, mely szerint a szülői részvétel minőségét meghatározza annak (sport)múltja. További kutatásra ösztönöz, hogy meghatározzuk, hogy ez a fajta viselkedés milyen hatással bír a gyermekekre és azok sportéletére, ugyanis a jelenlegi nemzetközi eredmények megosztó képet festenek erről. Bár a korai vizsgálatok szerint a kontrolláló viselkedés olyan káros következményekkel járhat, mint az állapotszorongás (O'Rourke, Smith, Smoll és Cumming, 2011), alacsony önbizalom (Power és Woolger, 1994; Stein, Raedeke és Glenn, 1999), a legújabb kutatások kiemelik ennek esetleges pozitív hozamányait is, mint a nyitottságra való hajlam és a pozitív szociális viselkedés (Danioni és Barni, 2017; Siekańska, 2012), vagy az eredményes sportkarrier (Wolfenden és Holt, 2005). Bronfenbrenner (1995, DiSanti és Erickson, 2020) ökológiai modellje szerint a szülők tapasztalata és háttértudása meghatározó, amely hatással lehet arra, ahogy egy eseményt kódolunk, értelmezzük – így egy sportolói múlttal rendelkező szülő gyermeke sportéletére adott reakcióját és részvételét befolyásolják a korábban megélt tapasztalatai. A kontrolláló viselkedés háttérben állhat a szülő korábban megszerzett ismeretei, tapasztalatai.

Eredményeink szerint a sportoló életkora hatással van a szülői viselkedés kontrolláló típusára. Korábbi felmérések szerint a bizonyos sportágban (gimnasztika, futball) a fiatalok kevesebb szülői kontrollt, nyomásgyakorlást szeretnének tapasztalni szüleik felől (Giannitsopoulou Kosmidou, és Zisi, 2010; Mastroilli és Greco, 2020), míg más sportágokban ennek a mértékével elégedettek (úszás - Rodis, 2013), vagy többre vágnak belőle (jégkorong - Ede és mtsai, 2012; Marsh és mtsai, 2015). A jelenség háttérben nemcsak a sportágak közötti eltérés állhat, hanem az életkori és sportági sajátosságok is. A korai specializációjú sportágak, ahogy a kezdeti sportévek nagyobb szülői részvételt igényelnek (Anderson és mtsai, 2003, Lawler és mtsai, 2021, Sukys és mtsai, 2014) erre

reflektálhatnak eredményeink, mely szerint a direkt kontrolláló részvétel (valamint a támogató szülői viselkedés) a korai (mintavételezés) időszakában volt szignifikánsan nagyobb mértékű. Eredményink háttérében az is állhat, hogy a korai életkorokban a szülő szerepmodellként is jelen van – a fizikai aktivitásukkal példát és mintát mutatnak, ők biztosítják a sportoláshoz szükséges feltételeket, teremtik meg azt a környezetet, amely a sportoló belső motivációjának kialakításához szükségesek, míg későbbiekben ezt a szerepkört átvehetik az edzők és a sporttársak. Az autoritatív szülői attitűd kritériumai, amely a gyermek képességeinek kibontakozására az egyik legideálisabb közegnek bizonyul, pont a támogatás és kontrollálás kettőséget fedi le: támogat, miközben biztonságos kereteket szab nekik, azaz a kezdeti sportévekre jellemző ez a fajta szülői hozzáállás. Az autoritatív szülői attitűdhez olyan pozitív kimenetelek kapcsolódnak, mint egészséges szintű perfekcionizmus (Sapieja, Dunn és Holt, 2011) és elsajátítási motiváció (Juntumaa, Keskivaara és Punamäki, 2005). Továbbá eredményeinkkel egybeesnek a sportolói fejlődési modellek azon kijelentése, hogy a szülői jelenlét gyermekük sportéletkorának növekedésével egyre inkább háttérbe szorul. Ennek a folyamatnak a háttérében egy természetes jelenség is állhat – ahogy idősödik a fiatal úgy válik egyre fontosabbá a környezet (társak és edző) visszajelzései. Ezzel szemben több kutatás is arra enged következtetni, hogy a szülői szerepkör az idővel nemhogy csökken, hanem növekszik (Côte és Hay, 2002; Harwood és Knight, 2015; Knight és Holt, 2012,2014), ennek megfelelően a szülők által megélt élmény is változik. Vizsgálatunk eredményei szerint a támogató, dicsérő részvétel olyan pozitív kimenetelekhez kapcsolódik, mint az autonómiát támogató viselkedés és a (gyermekükbe vetett) bizalom érzete. Bár a kutatások alapján a támogató viselkedés kapcsolatba hozható a sportoló énhatékonyságával (Teques és mtsai, 2019), verseny előtti állapotsszorongás mértékével (Bois, Lalanne és Delforge, 2009), mégis van olyan vizsgálat, ahol a fiatal sportolók kevesebbet szeretnének az adott viselkedésből (Marsh és mtsai, 2015). Eredményeink szerint a támogató szülői részvételt előre jelezheti a szülő neme, a gyermek sportéletkori kategóriája, illetve a gyermekek száma. Ezek alapján az anyák többet dicsérnek, mint az apák, a támogató szülői részvétel a korai években aktívabban jelen van (mint a specializáció és befektetés korszakában), ahogy az egygyermekes családok esetében is dominánsabb annak megjelenése (szemben a kettő vagy annál több gyermekkel rendelkező családokkal). Mindezek az eredmények nem meglepők: ahogy a sportolás öndeterminálttá válik, úgy igényel a fiatal kevesebb külső megerősítést, támogatást, illetve a gyermekek számának növekedésével csökkenhet az egy gyermekre szánt idő mennyisége, továbbá ahogy korábban említettük, az idő előrehaladtával a szülői részvétel mértéke csökken.

Szülői stresszorok a sportban

Vizsgálatunk arra a kérdésre kereste a választ, hogy mely változók mentén jelezhetőek előre a szülők által megélt szubjektív élmény – milyen stresszorok vannak hatással rájuk, illetve azok

mértéke milyen tényezőktől függ? Vizsgálatunkban a szülői stresszorok modelljei szignifikánsak lettek, eltérő forrásaira hatással lehet a szülő iskolai végzettsége, a gyermek sportban való részvételének fejlődési szintje, illetve esetleges sportsérülése.

A nemzetközi kutatások megemlítik, hogy a külső elvárások és hatások nemcsak az utánpótlás életkorú sportolóra, hanem azok szüeleire is befolyással vannak. A szülői szerepkör nem merül ki gyermekük érzelmi támogatásában, biztosítják a sport–iskola–magánélet egyensúlyát, kommunikálnak a gyermek életének résztvevői között, logisztikai feladatokat látnak el és anyagilag támogatják, valamint több olyan döntést hoznak, ami a szülő vagy a család számára lemondással jár (Dorsch, 2018; Harwood és Knight 2015). Az idő előrehaladtával a szülő részvétele egyre inkább háttérbe kerül (Balyi, Higgs és Way, 2013; Wylleman és Lavalee, 2004), de ezzel párhuzamban a sportélethez kapcsolódó feladatok száma emelkedik, ahogy ezzel együtt a „tét” is fokozódik (Harwood és Knight, 2009; Harwood, Drew, és Knight, 2010). Eredményeink alátámasztják, hogy a kezdeti sportéletkorban a legalacsonyabb a szülők által megélt, gyermekük sportéletéhez kapcsolódó stresszorok mértéke, azaz a gyermek 12 éves kora után a szülők jobban aggódnak. A szülőkre háruló növekvő terhek, valamint a szülői jelenlét csökkenése a gyermekük sportéletében kiválthat egyfajta bizonytalanságot a szülőkből – megéri-e, megtérül az általuk hozott áldozat, gyermekük és fejlődése biztonságban van-e? A „megéri-e a versenysport” kérdésben benne rejlik a kettős karrier kérdésköre (Wylleman és Lavalee, 2004), a sportkarrier bizonytalansága (Burgess, Knight és Mellalieu, 2016, Harwood és Knight, 2009, Neely és mtsai, 2017) és a magánélet dinamikája is (Côté, és Hay, 2002; Dorsch, 2018; Harwood és Knight 2015). Mindezeket a témákat elsődlegesen a szülő mérlegeli és segíti, a döntésekben a lehető legtöbb szempontot figyelembe véve gyermeke érdekében.

A versenysport nagy intenzitása és kompetitív jellege magában hordozza a fizikai sérülések lehetőségét. A szülők oldaláról a gyermekük sérülésének lehetősége a specializáció időszakától szignifikáns stresszorá válik (Harwood és Knight, 2009; Harwood, Drew, és Knight, 2010, Hernandez és mtsai, 2021), nemcsak attól tartanak, hogy mérkőzés alatt baleset éri őket, hanem attól is, hogy a rehabilitáció folyamata során is több nehézséggel találkozhatnak. A megfelelő egészségügyi stáb összeállítása, a rehabilitációs szakemberek felkeresése és a sportszervezettel való kapcsolattartás nehézségein túl gyermekük sporthoz kapcsolódó céljainak elérése is kitolódhatnak, vagy rosszabb esetben ellehetetlenülhetnek. A sérülést követő szociális támogatások típusainak és forrásainak meghatározása és kialakítása nemcsak a szülők, hanem a sportszakemberek és a sportolók számára is biztos forrás lehet, a segítő felek közt történő

hatékony információáramlás javíthatja a sportrehabilitáció hatékonyságát (Arvinen-Barrow és Pack, 2013).

Vizsgálatunkban nem találtunk különbséget a nemek (sem a szülők, sem gyermekük neme) között a szülői szorongás vizsgálatában, ugyanúgy a szülő esetleges sportkarrierje, a családi állapota és a gyerekek száma sem eredményezett szignifikáns eltérést. Bár a legtöbb vizsgálat a gyermekek életkorát emeli ki, amely hatással lehet a szülői szorongás mértékére (Harwood, Drew, és Knight, 2010; Harwood és Knight 2015; Neely és mtsai, 2017), mindazonáltal az említett vizsgálatokban a legtöbb esetben a stresszforrások, vagy a megküzdési stratégiák (Burgess, Knight és Mellalieu, 2016; Lienhart és mtsai, 2020) azonosítása történik meg. A PSSS kérdőívre adott válaszok állapotszorongásra utalnak, amelyet sokkal inkább a külső tényezők határoznak meg, mint az egyén személyes jellemzői, azaz inkább szituatív jellegű, amelyet a vizsgálatunk eredményei is alátámasztanak.

A szülők által megélt szorongásra hatással van a sportoló gyermekek fejlődési szintje. Noha idővel a szülői részvétel csökkeni, addig az általuk megélt stressz mértéke növekedni látszik a gyermek korosztályától függően. Stresszorként megjelenhet az egyesülettel vagy esetleg iskolával való konfliktus, illetve a lemorzsolódástól való félelem is. A jelenség hátterében a sportkarrier bizonytalansága állhat – a sikeres sportolói karrier több, olyan tényezőtől is függhet, amelyre sem sportolóknak, sem a szülőknek nincs ráhatásuk, mint például egy esetleges sérülés, amelyet vizsgálatunk eredményei is megerősítettek. Mindezek az információk és eredmények fontosak és hasznosak lehetnek a szülői pszichoedukáció szempontjából, illetve a sportszakemberek (edzők, sportorvosok és rehabilitációs szakemberek) számára egyaránt.

Összegzés

A szülők hatása gyermekük sportéletére megkérdőjelezhetetlen, jóllehet nemzetközi kutatásokban csak az elmúlt évtizedekben kezdték el részletekbe menően vizsgálni a szülői befolyás komplexitását és hogy milyen tényezők alakíthatják a szülői részvétel sajátosságait. Vizsgálatunk a célja volt, hogy azonosítsuk azokat a tényezőket, amelyek befolyással lehetnek a szülői bevonódás mértékére és a szülők által megélt stresszorok jelenlétére.

Eredményeink alapján kijelenthető, hogy a szülői részvétel kontrolláló oldalát előrejelezheti a szülő neme és esetleges sportmúltja, azaz az apák és a sportmúlttal rendelkező szülők esetében jellemzőbb ez a fajta részvétel, szemben az anyákkal és a sportmúlttal nem rendelkező szülőkkel. Ez a fajta viselkedés nemcsak a szülők mérkőzések alatti szorongásállapotával, hanem azokkal a stresszorokkal is kapcsolatba hozható, amelyeket gyermekük sportszocializációja kapcsán tapasztalnak, azaz a kontrolláló és nyomásgyakorló szülő nagyobb

stresszt él át, különösen, ha gyermekük már szenvedett el sportsérülést. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy az észlelt autonómiatámogatás mértéke mind a kontrolláló, mind a támogató szülői részvétellel is kapcsolatot mutatott. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a kontrolláló és a támogató szülői részvétel nem egy skála két végpontja, hanem egymástól független skálák részei. A szülői támogató és elváró viselkedés együttes jelenléte hasonlóságot mutat az autoritatív nevelési stílussal.

A szülői bevonódás támogató oldala az autonómiát támogató viselkedéssel mutatott kapcsolatot, amely a gyermek öndeterminált motivációjának egyik alapköve, mindezt a viselkedést a szülő neme, esetleges sportmúltja és a gyermekek száma jelezte előre. Nem találtunk negatív irányú kapcsolatot a támogató részvétel és a szülők által megélt stressz között, azaz a támogató részvétel ettől függetlennek látszik, mintánkon nem bírt protektív erővel a stresszorokkal szemben.

Mind a szülők által megélt szorongásra, mind a bevonódás formáira hatással van a sportoló gyermekek fejlődési szintje – a szülői részvétel csökkeni, míg a stressz mértéke növekedni látszik a gyermek korosztályától függően. Mindezek az információk és eredmények fontosak és hasznosak lehetnek a szülői pszichoedukáció szempontjából.

Saját publikációk jegyzéke

Az értekezés témájában megjelent közlemények:

Gyömbér N. & Kovács K. (2012). *Fejben dől el – Sportpszichológia mindenkinek*, Noran Libro Kft, Budapest ISBN 978-963-9996-66-3

Gyömbér, N., Lénárt, Á. & Kovács, K. (2013) Differences between personality characteristics and sport performance by age and gender. *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*, 53(2), 5-15

Gyömbér N., Kovács K. & Ruzits É. (2016). *Gyereklélek sportcipőben, avagy fiatalkori és utánpótlás sportpszichológia mindenkinek*, Noran Libro Kft, Budapest ISBN 978-615-5513-65-7

Gyömbér, N., Kovács, K. & Lénárt, Á. (2016) Do psychological factors play a crucial role in sport performance? – Research on personality and psychological variables of athletes in Hungary *Cuadernos de Psicología del Deporte*, 16(1), 223-231.

Széplaki A., Bachmann P., Simon J., Kovács K., Gyömbér N. & Smohai M. (2017): A 7-13 éves sportoló gyermekek szüleivel kapcsolatos Kétszempon্তু Sportszülői Támogatás Kérdőívesomag magyar változatának bemutatása, *Alkalmazott Pszichológia* 17(1), 61–75.

Kovács K., Kéringer J. Gyömbér N. & Lénárt Á. (2019): Risk factors in hungarian elite rhythmic gymnastic from psychological aspect the relation among body image, motivation, burn-out, *Sport Science and Human Health*, 1(2), 74-79. DOI: 10.28925/2664-2069.2019.2.11

Kovács K., Gyömbér N., Kelemen Á. & Fodorné Földi R. (2019): Az észlelt autonómiatámogatás hatása a teljesítéscélokra karate utánpótlás korosztályoknál, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 74(2/3), 163–180. DOI: 10.1556/0016.2019.74.2.3

Kovács K., F. Földi R., Lénárt Á. & Gyömbér N. (2020). Észlelt autonómiatámogatás kérdőívek hazai adaptációja. *Alkalmazott Pszichológia* 20(1), 103-119. <https://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2020.1.103>

- Kovács K., Fodorné Földi R., Géczi G. & Gyömbér N. (2020). PISQ magyar nyelvű adaptációja szülői mintán. *Magyar Sporttudományi Szemle* 21(1). 41-47
- Kovács K., Fodorné Földi R., Smohai M., Géczi G. & Gyömbér N. (2020). A Szülői Bevonódás a Sportban Kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 21(2), 1–26 DOI: 10.1556/0406.21.2020.010
- Kovács K., Németh K., F. Földi R. & Gyömbér N. (2022). Stressful sport-parenting? Development and initial validation of parental stressors scale. *Journal of Physical Education and Sport* 22(1) 75-84 DOI:10.7752/jpes.2022.01009
- Kovács K. & Gyömbér N. (2022). Az utánpótlássport néhány hatótényezője. In Goschi G., Pálvölgyi Á., *Dobbantó: A sportpszichológia tankönyve I.*, Sport és Lélek - Sportpszichoterápiás Egyesület, Budapest, pp 391-403.
- Kovács K., F. Földi R. & Gyömbér N. (2022). The effects of parents' and their children's characteristics on parental involvement in sport. *Journal of Family Issues*, 0(0), 1-24. DOI:10.1177/0192513X221106739 IF:1,83
- Kovács K., F. Földi R., Géczi G. & Gyömbér N. (2022). Parental Stressors in Sports Influenced by Attributes of Parents and Their Children. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(13), 8015; DOI:10.3390/ijerph19138015 IF:4,61
- Kovács K., Kéring J., Gyömbér N. & Németh K. (2022). In the Pitfall of Expectations: An Exploratory Analysis of Stressors in Elite Rhythmic Gymnastics. *Frontiers in Psychology* 13, 955232. DOI:10.3389/fpsyg.2022.955232 IF:4,23

Az értekezés témájától független megjelent közlemények:

- Kovács K., Berki Tamás., Ágoston R., Smohai M., Harsányi S. G., Szemes Á., & Gyömbér N. (2020). A Sportolói Kiegészítő Kérdőív Hazai Adaptációja. *Magyar Pszichológiai Szemle* 75(3), 391-406. <https://doi.org/10.1556/0016.2020.00023>
- Kovács K., Gyömbér N. & F. Földi R. (2021). Az Edző-Sportoló Kapcsolat Kérdőív hazai adaptációja, a sportoló szemszögén keresztül. *Magyar Sporttudományi Szemle* 22(2), 12-20.
- Kovács K., Kónigh-Görög D., F. Földi R. & Gyömbér N. (2021). Az Edzői Viselkedés Kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 22(3), 261-280.
- Smohai, M., Szemes, Á., Bernhardt-Torma, N., Mircsics, Z., Bóna, K., Kovács, K., Gyömbér N., Béres R., Kövi Zs., Mészáros V., Tanyi V., Kovács D., Vass Z. & Tóth, L. (2021). Psychometric properties of the Hungarian adaptation of the Sport Motivation Scale II. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(3), 2209-2218.
- Fejes N. & Kovács K. (2022). Sötét Hármás az edzők körében - A magyar edzők vezetésének, kommunikációjának és személyiségének feltérképezése. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 23(1), 9-15